

de ontwikkeling in **NOORD- FRANKRIJK**

Dr. J. THEYS, Wetenschappelijk Medewerker W.E.S.

De Noordfranse industrie heeft bij zijn opbouw in ruime mate gesteund op de arbeidskracht van West-Vlaanderen; zonder deze bijdrage zou de expansie van de Noordfranse industrie in het verleden bij herhaling sterk zijn afgeremd.

Noord-Frankrijk heeft zeer vroeg deel gehad aan de industriële omwenteling. In 1866 was het département du Nord het sterkst geïndustrialiseerde departement van Frankrijk; 52 % van de bevolking was voor zijn inkomen van de industrie afhankelijk tegenover een gemiddelde van 28,8 % voor Frankrijk als geheel¹. Na de agglomeratie Parijs en na Provence-Côte d'Azur is Noord-Frankrijk het meest verstedelijkte gebied.

Rond deze ontwikkeling en het potentieel van Noord-Frankrijk is in het verleden als het ware een myte gegroeid, een myte van sterkte, spontane groei, aanpassingsvermogen en vitaliteit.

De evolutie van de jongste naoorlogse periode en vooral van de laatste jaren biedt nochtans weinig stof voor een onbeperkt optimisme. De structurele moeilijkheden bleven versluierd in periodes van hoogconjunctuur en van een stagnerende beroepsbevolking; de laatste jaren hebben het echter duidelijk gemaakt dat de periode van de 'région pilote' van de jaren vijftig, meer schijn dan werkelijkheid is gebleken en dat de vaart van de vooruitgang onvoldoende is om de zo noodzakelijke omschakeling en diversifikatie tot stand te brengen.

Het is niet de uitgifte van een 'Livre Blanc'², hoe indrukwekkend en ambitieus de daarin geformuleerde doelstellingen ook mogen zijn, dat waarborgen biedt voor een ommekeer in de ontwikkeling en een grondige aanpak van de problemen. Dit dokument is enkel een schema van de wenselijke ontwikkeling, maar niet een ontwikkelingsplan of een plan van herstructurering. Betekenisvol zijn wel daarentegen de beslissingen genomen in het raam van het IVe, V^e en het VIe Plan en de regionalisatie van deze plannen.

Reeds het 'Quatrième plan de développement économique et social', dat de periode 1962-65 bestreek, duidde Noord-Frankrijk aan — naast Bretagne en het Centraal Massief — als gewest waar het ontstaan van belangrijke arbeidsoverschotten ernstig werd geacht. Ook het Ve Plan (periode 1965-70) wees op de scherpe problemen van werkverschaffing en de noodzaak van omschakeling en diversifikatie van de industrie. De voorbereidende studies voor het VIe Plan onderstrepen de omvang van de behoeften aan nieuwe arbeidsplaatsen; belangrijke uitwijkingsoverschotten zullen zich voordoen indien de economische groei niet aanzienlijk kan worden opgedreven.

¹ C. Zarka : Un exemple de pôle de croissance : l'industrie textile du Nord de la France 1830-1870, in *Revue économique*, januari 1958, blz. 101.

² *Pour une politique d'aménagement*, Oream (Organisation d'Etude d'Aménagement de l'Aire Métropolitaine), februari 1968.

Région du Nord

Onder de 21 'economische streken' in Frankrijk komt Noord-Frankrijk (Région du Nord = département du Nord + département Pas-de-Calais) slechts op de 17de plaats in de klassering wat betreft groei van de werkgelegenheid in de periode 1962-68. Tussen maart 1962 en maart 1968 steeg de werkgelegenheid in Noord-Frankrijk slechts van 1.320.837 tot 1.337.080 personen of 1,2 %¹; hierbij is geen rekening gehouden met de tewerkgestelde grensarbeiders, waarvan het aantal verminderde van 33.300 tot 17.800 personen. Provence - Côte d'Azur kwam tot een groei van 12,8 % en het gemiddelde voor Frankrijk (exclusief Korsika) beliep 5,0 %. Enkel Lorraine (+ 1,0 %), Midi-Pyrénées (+ 0,7 %), Bretagne (+ 0,2 %) en Limousin (— 3,8 %) brachten het er slechter af dan Noord-Frankrijk. Het aantal 'werkzoekenden' steeg in Noord-Frankrijk in de periode 1962-68 van 10.463 tot 34.620 personen of met 230,9 %. Op één na (Lorraine + 246,8 %) was dit het hoogste groeipercentage; wel valt op te merken dat vertrokken werd van een laag niveau.

De onvoldoende groei van de werkgelegenheid heeft het bevolkingsverloop ongunstig beïnvloed. In de periode 1954-62 was er in Noord-Frankrijk een vertrekoverschot van 19.000 personen, waarbij het département du Nord echter nog een vestigingsoverschot noteerde van 25.000 personen (Pas-de-Calais : — 44.000). In de periode van 6 jaar 1962-68 werd een uitwijkingsoverschot vastgesteld van 51.000 personen; ook het département du Nord werd uitwijkingsgewest (— 2.000). In de periode 1962-68 noteerde alleen nog het arrondissement Rijsel een vestigingsoverschot (+ 19.000).

In verhouding tot het globale bevolkingscijfer is de uitwijking uit Noord-Frankrijk naar andere Franse economische streken weliswaar gering, maar ook de inwijking is zeer gering, zodat uiteindelijk Noord-Frankrijk onder alle economische streken het grootste uitwijkingsoverschot registreert, in absolute cijfers en in relatieve termen. Noord-Frankrijk is op het vlak van de interregionale migratie van de bevolking de minst attractieve streek; in de periode 1962-68 weken slechts 90.520 personen in, terwijl b.v. Bretagne een immigratie had van 132.520 personen.

De bouwactiviteit is sinds 1962 het laagst in Noord-Frankrijk; het aantal woongelegenheden steeg in Noord-Frankrijk in de periode 1962-68 slechts met 6,9 % tegenover een gemiddelde van 11,4 % in Frankrijk.

Het werkgelegenheidsprobleem wordt in de komende jaren veel omvangrijker. Tussen 1954 en 1962 was de bevolking in Noord-Frankrijk in aanzienlijke mate groeiend, door een grote natuurlijke groei, doch dit was niet het geval voor de beroepsbevolking; het aantal beroeps-actieven verminderde van 1.362.400 in 1954 tot 1.331.400 personen in 1962, dit is met 31.000 of 2,3 %. Tussen 1962 en 1968 is de beroepsbevolking daarentegen gestegen met 46.000 eenheden, niettegenstaande een stijgende uitwijking (— 18.000 beroepsactieven). In het raam van de voorbereiding van het VIe Plan en de regionalisatie ervan, is als streefcijfer een beroepsbevolking van 1.490.000 personen weerhouden tegen 1985 (exclusief werklozen). Tussen 1970 en 1985 zou werk dienen verschaft aan gemiddeld 8.500 à 9.000 personen per jaar in meer. In de periode 1954-62 was er een vermindering van de werkgelegenheid van gemiddeld 1.700 eenheden per jaar en in de periode 1962-68 was er een toename van gemiddeld 1.100 arbeidsplaatsen per jaar².

De opdracht van Noord-Frankrijk is dus niet gering.

Département du Nord

Voor West-Vlaanderen is vooral de evolutie in het département du Nord van betekenis en meer in het bijzonder in de agglomeratie Rijsel-Roubaix-Tourcoing.

In het département du Nord bleef de werkgelegenheid (inclusief grensarbeiders) tussen 1954 en 1962 hangen op het niveau van 899.000 en ook in 1968 was daarin globaal beschouwd geen verandering gekomen; tussen 1962 en 1968 was het aantal grensarbeiders tewerkgesteld in het département du Nord echter gedaald van circa 33.300 in 1962 tot 17.800 in 1968. Belangrijke verschuivingen in de sectoren hebben zich afgetekend. De werkgelegenheid was niet enkel dalend in de primaire sektor, doch ook — en dit op ononderbroken wijze — in de secundaire sektor. Tabel 1 geeft hiervan een overzicht.

1. Evolutie van de werkgelegenheid in het département du Nord, 1954-68 (a)

Bedrijfstakken	1954	1962	1968
Primaire sektor	81.001	62.237	52.000
Extraktieve nijverheid, energie	55.110	46.730	41.400
Metaalnijverheid	126.465	141.925	132.900
Textielnijverheid	190.146	162.109	129.600
Bouw, openbare werken	59.606	65.095	69.600
Overige industrie	97.459	101.070	101.500
Totaal secundaire sektor	528.786	516.929	475.000
Vervoer	39.260	38.900	39.900
Handel	112.147	122.018	138.300
Diensten, administratie	136.256	158.851	193.500
Totaal tertiaire sektor	287.663	319.769	371.700
Algemeen totaal	897.450	898.935	898.700

(a) Bron : I.N.S.E.E. In de basiscijfers van het I.N.S.E.E. zijn de grensarbeiders niet inbegrepen. In de gegevens van tabel 1 werden de grensarbeiders bijgeteld; de verdeling naar bedrijfstak werd geraamd op basis van partiële tellingen.

¹ Bron : Volkstelling 1962 en 1968; de resultaten van 1968 zijn gesteund op een steekproef van 1/20^e (in afwachting van de volledige verwerking).

² Rekening houdend met de grensarbeiders.

De vermindering van de werkgelegenheid in de secundaire sektor is verrassend groot; het arbeidseffektief verminderde van 528.800 in 1954 tot 475.000 in 1968, dit is met 53.800 arbeidsplaatsen of 10 %. In de textielnijverheid, waar de meeste grensarbeiders zijn tewerkgesteld, was er een daling van 190.100 tot 129.600 personen, dit is van 60.500 arbeidsplaatsen of 32 %. In West-Vlaanderen (vroegere omschrijving) was er in de periode 1954-68 in de textielnijverheid slechts een vermindering van 8 %; de bezoldigde werkgelegenheid in de industrie steeg er globaal van 121.500 tot 161.300 personen of met 33 %. In het VIe Plan houdt men rekening met een verdere daling van de werkgelegenheid in de textielnijverheid van circa 20 % tegen 1985.

In het département du Nord werd alleen in handel en diensten een groei van de werkgelegenheid genoteerd; deze toename was wel aanzienlijk, namelijk van 287.600 personen in 1954 tot 371.700 personen in 1968 of 29 %. De groei van de werkgelegenheid in de tertiaire sektor verliep bovendien duidelijk versnellend; in de periode 1962-68 werd een aangroei van gemiddeld 8.650 personen per jaar genoteerd tegenover gemiddeld 4.000 personen per jaar in de periode 1954-62.

De aangroei in de tertiaire sektor in de periode 1954-68 (+ 84.000) werd echter totaal teniet gedaan door de vermindering in de primaire sektor (— 29.000) en in de secundaire sektor (— 53.800).

De prognoses opgemaakt in voorbereiding van het VIe Plan slaan op een daling in de primaire sektor van 30 % in de periode 1968-85, een stabilisering in de secundaire sektor en een groei van 32 % in de tertiaire sektor. Dit betekent dat het groeitempo van de periode 1962-68 aanzienlijk zou moeten worden verhoogd, indien men aanzienlijke uitwijkingsoverschotten wil voorkomen.

Arrondissement Rijsel

Voor het arrondissement Rijsel was er in de periode 1962-68 een toename van het aantal tewerkgestelden, met woonplaats in dit arrondissement, van 9.000 mannen en 3.600 vrouwen. Het aantal grensarbeiders verminderde echter met 12.500 eenheden. Waarschijnlijk is de ingaande pendel uit andere gewesten enigermate gestegen, doch hierover zijn geen statistische gegevens voorhanden.

In het arrondissement Rijsel waren er in maart 1968, volgens de voorlopige resultaten (steekproef 1/20^e) van de volkstelling, 426.700 beroepsaktieven waarvan 9.300 werkzoekenden, tegenover 407.300 beroepsaktieven, waarvan 2.500 werkzoekenden, in 1962.

In de primaire sektor waren er in 1968 in het arrondissement Rijsel circa 10.700 arbeidsplaatsen, in de secundaire sektor 226.000 en in de tertiaire sektor 196.500. De tertiaire sektor neemt dus 46 % van de arbeidsplaatsen op, de secundaire sektor nog steeds meer dan de helft, namelijk 52 %, en de primaire sektor nog amper 2 %. Tabel 2 geeft een nadere verdeling.

Onder de industriële bedrijfstakken is de textielnijverheid nog steeds dominerend; het aandeel van de textielnijverheid in het geheel van de industriële werkgelegenheid in het arrondissement Rijsel bedraagt 43 %. Het is in deze bedrijfstak dat 73 % van de grensarbeiders zijn tewerkgesteld.

Het arbeidseffektief in de textielnijverheid loopt zeer sterk terug; sinds 1960 is de daling ononderbroken en treft veel sterker de grensarbeiders dan de Franse arbeidskrachten. Tussen 1962 en 1968 verminderde de werk-

2. Werkgelegenheid in het arrondissement Rijsel, maart 1968 (a)

Bedrijfstakken	1968	Procentuele verdeling	
		Arrond. Rijsel	Département du Nord
Primaire sektor	10.700	2,4	5,8
Textielnijverheid	97.800	22,6	14,4
Metaalnijverheid	37.000	8,5	14,8
Bouw	30.500	7,1	7,8
Overige industrie	60.700	14,0	15,9
Secundaire sektor	226.000	52,2	52,8
Vervoer	15.900	3,7	4,4
Handel	72.900	16,8	15,4
Diensten, administratie	107.700	24,9	21,5
Tertiaire sektor	196.500	45,4	41,3
Algemeen totaal	433.200	100,0	100,0

(a) Inclusief grensarbeiders.

gelegenheid in de textielnijverheid van het département du Nord met 47 % bij de grensarbeiders tegenover 16 % bij de overige arbeidskrachten in deze bedrijfstak. Zoals reeds werd opgemerkt rekent men in het VIe Plan met een vermindering van 20 % tegen 1985.

Voor het arrondissement Rijsel is een diversifikatie van het bedrijfsleven uiterst belangrijk. De aantrekkingskracht van dit gewest is echter bezwaard door de erfenis van het verleden : een urbanistisch weinig interessant woongebied.

Behoudens in het arrondissement Rijsel steeg de werkgelegenheid in Noord-Frankrijk in de periode 1962-68 enkel in de arrondissementen Arras, Duinkerke, Calais en Douai. Duinkerke, met het hoogovencomplex Usinor, heeft geen wervingskracht gehad op de Westvlaamse arbeidskrachten. Globaal bleef de aangroei van de werkgelegenheid in het arrondissement Duinkerke trouwens vrij beperkt, niettegenstaande de ontwikkeling van de havenstad Duinkerke; tussen 1962 en 1968 was er een toename van circa 1.000 mannen en 2.000 vrouwen. In het arrondissement Arras bedroeg de aangroei circa 4.500 arbeidsplaatsen, in het arrondissement Calais circa 1.800 en in het arrondissement Douai circa 2.000 arbeidsplaatsen (stabilisatie bij de mannen, toename alleen bij de vrouwen).

Vooruitzichten

Vorig jaar werd beslist tot een aantal belangrijke vestigingen in Noord-Frankrijk, die globaal 28.000 à 29.000 arbeidsplaatsen zullen in het leven roepen. In het raam van de volstrekt noodzakelijke diversifikatie van het bedrijfsleven en het aantrekken van groeisectoren ging grote

*Kooksfabriek Nord-Benzol te Drocourt (P.-de-C.)', Foto
Les prises de vues aériennes Robert Durандаud, Paris,
Archief Nord Industriel.*

aandacht uit naar de automobielnijverheid. Daar het eigen bedrijfsleven duidelijk in gebreke bleef op het vlak van nieuwe initiatieven, bleek de steun van de Centrale Overheid beslissend te moeten zijn bij het op gang brengen van de vernieuwing. De belangrijkste vestigingen waartoe in 1969 werd besloten zijn :

- Renault : te Lambres-Cuincy (nabij Douai) : 7.000 arbeidsplaatsen; auto-assemblage;
- Renault en Peugeot : te Ruitz (nabij Bruay-en-Artois) : 2.000 arbeidsplaatsen; versnellingsbakken;
- Renault-Peugeot : te Douvrin (La Bassée) : 6.000 arbeidsplaatsen; motoren;
- Simca : te Lieu St.-Amand (tussen Cambrai en Valenciennes) : 4.000 arbeidsplaatsen; auto-assemblage;
- Chausson : te Grévaux-les-Guides (Feignies nabij Maubeuge) : 3.800 arbeidsplaatsen; carrosserie en fabriek voor stoffering, schilderen en afwerking;
- Lucas : te Calais : 400 arbeidsplaatsen; kabels (elektriciteit);
- Prouvost-Masurel : te Hénin-Liétard : 1.200 arbeidsplaatsen; bonnetterie;
- Revlon : te Seclin : 500 arbeidsplaatsen; schoonheidsprodukten;
- Fra-For : te Béthune : 550 arbeidsplaatsen, bonnetterie;
- Bourguignonne d'application plastiques : op oude mijn Il de Grenay : 500 arbeidsplaatsen; flessen (plastics);
- Poclain : te Carvin : 800 arbeidsplaatsen; hydraulische schoppen;
- Seprosy : te Assevent (nabij Maubeuge) : 650 arbeidsplaatsen; flessen, zakken e.a. (plastics);
- Burton : te Boulogne : 500 arbeidsplaatsen; konfektie;
- Molnlycke : te Boulogne : 250 arbeidsplaatsen; hygiënische artikelen.

Opvallend is dat al deze vestigingen tot stand komen buiten het gebied dat tot de mogelijke invloedssfeer van de Westvlaamse arbeidsmarkt behoort. De meest nabije vestiging is die te Seclin, ten zuiden van Rijsel gelegen. Het beleid om vooral in de mijnstreek nieuwe bedrijven aan te trekken is verklaarbaar. De wil blijkt in elk geval duidelijk dat de inspanningen gekoncentreerd worden op het gebied ten zuiden van Rijsel. Gegeven de verdere regressie van de werkgelegenheid in de textielnijverheid worden de kansen tot behoud van het werk voor onze grensarbeiders sterk bedreigd. De opname van Westvlaamse arbeidskrachten in de tertiaire sektor van Noord-Frankrijk is steeds miniem geweest; het aantal bedienden onder de grensarbeiders is steeds uiterst laag geble-

ven. Het lijkt onwaarschijnlijk dat hierin een wezenlijke verandering zal optreden.

Naar ons oordeel zal ook de vorming van de Métropole du Nord betrekkelijk weinig effect sorteren op de Westvlaamse arbeidsmarkt.

De idee van de 'métropoles d'équilibres' is gegroeid uit de wenselijkheid de overdreven concentratie en centralisatie te Parijs af te zwakken. De Métropole du Nord situeert zich bovendien op een niveau waarbij gebieden over de Belgisch-Franse staatsgrens zijn betrokken. De juiste draagwijdte en inhoud van het begrip blijkt nog vrij wazig te zijn; dat belet niet dat Rijsel zich reeds beschouwt als 'metropool' voor een gebied dat de rijks-grens overschrijdt hoewel dit in werkelijkheid nog geenszins het geval is. Wat Prof. Ph. Pinchemel een paar jaren terug schreef over '... des mentalités locales, régionales entre Lille et Roubaix-Tourcoing, la côte et l'intérieur, ...'¹ blijft nog steeds een waarheid en zal de ontwikkeling van de Métropole du Nord niet in de hand werken. De integratie van het zuidelijk gedeelte van West-Vlaanderen in deze metropool lijkt ons niet zo vanzelfsprekend als het wordt voorgesteld. Er is een eigenheid voor het Kortrijkse, en dit zeker veel meer dan voor de streek van Doornik. Door het voortbestaan van een zekere dualiteit tussen de aspiraties van Rijsel enerzijds en Roubaix-Tourcoing anderzijds wordt de positie van Kortrijk in dit krachtenspel evenwichtiger. Te gemakkelijk wordt ook voorbijgegaan aan het taalverschil; ook Prof. F. Lentacker is van mening dat dit taalverschil zal blijven funktioneren als afgrendelend element².

Het kan spijtig genoemd worden, maar het is een werkelijkheid dat nog een lange weg is af te leggen vooraleer de verbroken eenheid zal zijn hersteld. Nog steeds stellen wij vast dat Frankrijk uitdrukkelijk de eigen kaart speelt. Of zijn de moeilijkheden rond de vastlegging van het tracé en de periode van uitvoering van E3 en autoweg Calais-Amsterdam en de integratie van het waterwegen-net een bewijs van het tegendeel?

De pogingen van het verleden om te komen tot samenspraak en afspraak over de grenzen heen hebben schamel resultaat opgeleverd. Het Comité de liaison économique régional (C.L.E.R.), opgericht in 1960, heeft slechts weinig activiteit. Sindsdien is een konferentie van de Prefekten en de Goeverneurs van de betrokken grensgebieden (Noord-Frankrijk, Henegouwen, West-Vlaanderen) enkele malen samengekomen. Spreken van een op elkaar afgestemd geraken van ontwikkelingsplannen e.d. is echter nog een te optimistische voorstelling. Wij hopen dat de bewustwording rond de noodzaak van samenwerking aan diepte moge winnen en dat in een groeiende openheid het verbale stadium van (wil tot) samenwerking en eenheid moge overschreden worden.

¹ Ph. Pinchemel : Clés pour le Nord, in : *Perspectives Nord-Pas-de-Calais*, C.E.R.E.S., 1967, nr. 2, blz. 5.

² F. Lentacker : La position frontrière de la région du Nord, in : *Perspectives Nord-Pas-de-Calais*, C.E.R.E.S., nov. 1965, blz. 16.

*' Air liquide te Duinkerke ', Foto Lachery,
Archief Nord Industriel.*